

В. Ю. Шепітько, завідувач кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Судово-експертна діяльність – специфічний вид людської праці. Її результати є могутнім важелем у встановленні істини у справі. Така діяльність передбачає використання спеціальних знань – отриманих унаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню. Згідно з чинним законодавством України судова експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ч. 1 ст. 75 КПК України).

Судово-експертна діяльність має пізнавальний характер. Специфіка пізнавальної діяльності при проведенні експертизи полягає в тому, що цей вид пізнання суворо регламентовано нормами закону і відбувається у встановленій процесуальними актами формі¹.

Процес пізнання передбачає проведення експертного дослідження обізнаною особою (особою, яка володіє спеціальними знаннями в науці, техніці, ремеслі) та отримання нового знання (фактичних даних). Закон України «Про судову експертизу» встановлює, що судова експертиза – дослідження експертом на основі спеціальних знань матері-

¹ Див.: Зайцева Е. А. Правовой институт судебной экспертизы в современных условиях. — Волгоград, 2003. — С. 5.

альних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду. Специфічним є й те, що на відміну від інших процесуальних дій, істотні в справі факти можуть встановлюватися не безпосередньо слідчим (або судом), а обізнаною особою.

У структурі пізнавальної діяльності судового експерта можуть бути виокремлені такі її підвиди: комунікативна, конструктивна та посвідчувальна діяльність. Такі підвиди мають своєрідну забарвленість. Зокрема, комунікативна діяльність характеризується мінімізацією спілкувань зі слідчим та іншими особами, дотриманням процесуальної форми спілкувань, визначенням предмета та меж спілкування тощо. Експертна діяльність передбачає посвідчення. Весь хід і результати судової експертизи мають бути відображені у висновку експерта (відповідному процесуальному документі).

Під час здійснення судово-експертної діяльності експерти вирішують розумові завдання, висувають експертні версії, приймають відповідальні рішення. Саме це вимагає відповідності особи судового експерта певним морально-психологічним характеристикам. Заслужовують на увагу пропозиції тих вчених, які вважають за необхідне виявляти параметри професійних якостей судового експерта, розроблення його професіограми. Такі пропозиції слід підтримувати, оскільки професійна діяльність судового експерта передбачає чіткий добір осіб на ці посади та визначення їх професійної придатності.

Психологія прийняття рішень судовим експертом завжди характеризується вольовими діями, яким притаманні основні етапи (уявлення мети, уявлення засобів, намір здійснити певну дію, рішення виконати дію, вольове зусилля, боротьба мотивів, прийняття рішення та виконання дії). Прийняття рішень має ґрунтуватися на внутрішньому переконанні судового експерта. Внутрішнє переконання – категорія психологічна, оскільки являє собою свідому

потребу особистості, використання її особистих думок, поглядів і знань¹. За своєю сутністю внутрішнє переконання – це суб'єктивна упевненість експерта, яка ґрунтується на об'єктивній оцінці фактів, обставин, даних. З точки зору психології судовий експерт розглядає об'єктивні дані через призму суб'єктивних уявлень і моральних засад. Процес формування внутрішнього переконання судового експерта розгортається в системі «незнання-знання», від ймовірного знання – до знання справжнього.

Суб'єктивний аспект у формуванні внутрішнього переконання судового експерта в деяких випадках обумовлює можливість виникнення експертних помилок (або навпаки, їх нейтралізацію). У цьому сенсі потребують подальшого вивчення причини експертних помилок – недостатність досвіду експерта, самовпевненість, наявність професійної деформації та ін.

Таким чином, вивчення психологічних закономірностей судово-експертної діяльності дозволяє простежити її внутрішні механізми, звернутися до психологічних параметрів виконання судової експертизи з метою підвищення її ефективності та отримання об'єктивних результатів.

¹ Див.: Коновалова В. О., Шенітько В. Ю. Юридична психологія: Академічний курс: Підручник. — К., 2004. — С. 133–135.